

Frågor om protokollering vid förundersökningar, delgivning av brottsmisstanke per telefon och användandet av civilanställd personal för utredningar av butikstillgrepp

---

Bakgrund

I en anmälan till JO begärde AA att JO skulle granska hur befattningshavare vid Polismyndigheten i Jämtlands län handlagt ett ärende där han misstänktes för snatteri. Vid granskningen av infordrade handlingar och inhämtade muntliga upplysningar framkom bl.a. följande.

AA hade vid ett förhör som hölls per telefon av civilanställd personal vid Polismyndigheten i Jämtlands län delgetts misstanke om snatteri, och civilanställd personal vid myndigheten hade i ett flertal ärenden per telefon delgett personer misstanke om snatteri. Vidare fanns i flertalet anmälningar antecknat att utredningen skulle ske jämlikt 23 kap. 21 § tredje stycket rättegångsbalken (RB).

Ärendet remitterades till Polismyndigheten i Jämtlands län för upplysningar och yttrande över bl.a. följande frågeställningar.

- Vad avses med anteckningen i anmälningarna - - - om ”utredn. jml. RB 23:21, 3 st ”?”
- Lämpligheten av att den misstänkte i ärendena - - - delgavs misstanke om brott per telefon samt skälet till att förhöret genomfördes av civilanställd personal.

Polismyndigheten (länspolismästaren BB) kom in med ett yttrande.

I ett beslut den 15 november 2000 anförde *chefsJO Eklundh* bl.a. följande.

Bedömning

Protokollering med stöd av 23 kap. 21 § tredje stycket rättegångsbalken och användandet av civilanställd personal för utredningar av butikstillgrepp

Vid förundersökningar skall protokoll föras över vad som därvid förekommit av betydelse för utredningen (23 kap. 21 § första stycket RB). Närmare föreskrifter om protokoll och anteckningar vid förundersökningar finns i 20–25 §§ FUK.

I mindre mål får i stället för protokoll föras kortfattade anteckningar över det väsentliga, som förekommit i förundersökningen (23 kap. 21 § tredje stycket RB). Sådana anteckningar får föras, om det brott, som förundersökningen avser, kan antas inte föranleda annan påföljd än böter samt förundersökningen är av mindre omfattning. Utsagor av personer som hörts under förundersökningen behöver härvid inte återges annorlunda än som en av förhørsledaren lämnad redogörelse för utsagans väsentliga innehåll. Vidare gäller att redogörelsen inte behöver vara granskad av den hörde (24 § FUK).

De nu granskade ärendena, i vilka polismyndigheten använt den dokumentationsmetod som anges i 23 kap. 21 § tredje stycket RB, avsåg alla snatteri. Det var således fråga om brott som i normalfallet kan antagas inte föranleda annan påföljd än böter. Som jag har utvecklat i ett beslut om den s.k. snattefonen (JO 2000/01 s. 137) ger emellertid utredningen av brottsbalksbrott ofta upphov till rättsliga problem av olika slag.

I det nyss nämnda beslutet uttalade jag bl.a. följande i denna fråga. Den omständigheten att ett stöldbrott är att bedöma som ringa och till följd därav betecknas som snatteri innebär inte att de rättsliga problem som man möter vid utredningen är mindre än vid ett brott som avser egendom av större värde eller av annat skäl är att bedöma som stöld. Utredningar av butikstillgrepp är i själva verket förenade med särskilda svårigheter såvitt avser bedömningen av såväl det objektiva som det subjektiva brottsrekvisitet. Man kan här särskilt peka på det förhållandet att det fysiska tillgripandet av en vara i en snabbköpsbutik eller ett varuhus inte bara är tillåtet utan i själva verket i de flesta fall är förutsatt som ett i praktiken nödvändigt led i inköpet av varan. Det är först när varan förs förbi en viss punkt – t.ex. kassan eller gränsen mellan skilda avdelningar i ett varuhus – som tillgreppet övergår till att bli olovligt. Såvitt gäller snatteribrottet tillkommer att försök till snatteri är straffritt. Detta förhållande ger upphov till särskilda svårigheter i rättsligt hänseende, eftersom gränsdragningen mellan stöld och snatteri inte bestäms enbart av det tillgripnas värde utan också av andra omständigheter av mångskiftande slag. De nu nämnda omständigheterna är ägnade att försvåra också bedömningen av om det subjektiva rekvisitet för straffansvar – tillägnelseuppsåt – är uppfyllt. Erfarenheterna från det praktiska rättslivet visar att det i fråga om butikstillgrepp inte är ovanligt att förundersökningar läggs ned och åtal ogillas på den grunden att det inte förelegat något fullbordat snatteribrott eller att tillägnelseuppsåt inte kunnat styrkas.

I det fall som avses i anmälan till JO hade AA förnekat brott. Det är inte heller ovanligt att en person, som enligt målsägandens polisanmälan har erkänt ett butikstillgrepp, sedan antingen förnekar brott när han hörs eller underlåter att godkänna ett utfärdat strafföreläggande. Åklagaren måste i sådana fall åberopa vittnesbevisning för att kunna styrka brott.

Av det sagda följer att man vid utredningen av butikstillgrepp inte kan nöja sig med ett enkelt erkännande av den misstänkte, oavsett om gärningen är att bedöma som stöld eller som snatteri. Händelseförloppet måste i stället klarläggas i alla de hänseenden som krävs för att åklagaren skall kunna göra ett välgrundat

ställningstagande i ansvarsfrågan. Det blir självfallet också lättare för den misstänkte att förbereda sitt försvar, om utredningen dokumenteras enligt vad som i allmänhet gäller för förundersökningar. Det är således enligt min mening inte tillfyllest att dokumentera snatteriutredningar på det enkla sätt som anges i 23 kap. 21 § tredje stycket RB.

I de nu granskade ärendena har utredningarna utförts av civilanställd personal vid polismyndigheten. Av vad som nyss har sagts om de problem i rättsligt hänseende som kan uppkomma under utredningen av ett butikstillgrepp följer att det är angeläget att sådana utredningar görs av erfaren utredningspersonal med goda kunskaper i straffrätt. Av detta skäl bör normalt polismän anlitas för uppgiften. Det har, såvitt gäller den utredning som avsåg AA, upplysts att den civilanställda utredare som verkställde denna tidigare under tio års tid hade tjänstgjort som polisman vid en annan polismyndighet och nu åter är anställd i en sådan befattning. Det finns därför inte anledning att tro annat än att hon hade den kompetens som uppgiften krävde.

Delgivning av brottsmisstanke per telefon

Ärenden vid en polismyndighet som inte skall avgöras av polisstyrelsen eller polisenämnden avgörs av länspolismästaren. Om sådana ärenden inte behöver prövas av länspolismästaren, får de emellertid avgöras av någon annan anställd enligt vad som anges i arbetsordningen eller i särskilda beslut (3 kap.6 § polisförordningen [1998:1558]).

Av den arbetsordning som gällde för Polismyndigheten i Jämtlands län vid handläggningen av de här aktuella ärendena framgår att föredragning och beslut vad gällde förundersökningsledning beträffande brott av enkel beskaffenhet kunde handläggas av vissa inspektörer.

Jag utgår mot denna bakgrund från att en inspektör har varit förundersökningsledare i de olika ärendena och i denna egenskap beslutat om inledande av förundersökning och om vem som skulle delges misstanke om brott. Den civilanställda handläggaren har därefter per telefon hållit ett förhör med den misstänkte vid vilket denne delgetts misstanke om brott. Den ende som med anledning av brottsmisstanken haft någon direktkontakt med den misstänkte är således den person – exempelvis en butiksinnehavare eller en butikskontrollant – som ertappat denne med tillgreppet.

Det är uppenbart att det nu beskrivna förfarandet medför betydande risker vad gäller identifieringen av den misstänkte. Det får självfallet inte förekomma att någon felaktigt blir föremål för åtal eller tillställs ett strafföreläggande av det skälet att den person som har blivit ertappad med ett brottsligt handlande inte har blivit identifierad på ett godtagbart sätt. Det får med andra ord, när åklagaren beslutar i åtalsfrågan, inte finnas något utrymme för tvivel om vilken person beslutet rör.

Som jag närmare har utvecklat i det tidigare nämnda beslutet om snattefonen är identifieringen av den misstänkte en åtgärd som vidtas vid polisens myndighetsutövning. Uppgiften att fastställa den misstänktes identitet kan således

inte överlämnas till en butikskontrollant eller annan privatperson. Det ligger vidare i sakens natur att det för att en identitetskontroll skall uppfylla rättssäkerhetens krav fordras att den misstänkte konfronteras med den som gör kontrollen.

Det är således en uppgift för befattningshavare inom polisen att vid ett personligt sammanträffande med den misstänkte exempelvis ta ställning till om en legitimationshandling som företes av denne kan godtas som underlag för identifieringen. Det finns också andra metoder för att vid ett sådant sammanträffande fastställa den misstänktes identitet. Som jag har uttalat i mitt beslut i ärendet dnr 2540-1993 kan det emellertid inte godtas att en viss persons identitet anses fastställd enbart på grund av att han har lämnat korrekta svar på kontrollfrågor avseende uppgifter som finns i offentliga register eller annars är lättåtkomliga.

Jag har förståelse för att polismyndigheten av resursskäl måste höra personer per telefon. Det kan emellertid av nu angivna skäl normalt inte godtas att ett telefonförhör med den misstänkte utgör den enda kontakten mellan denne och polismyndigheten i ärendet. Om det inte har varit möjligt att höra den misstänkte på platsen i samband med ertappandet och därvid delge honom misstanke, måste han därför kallas till ett förhör för identifiering och misstankedelgivning. Ett sådant förfarande kan underlåtas endast om förhørsledaren har sådan personlig kännedom om den misstänkte att han vid ett telefonförhör med säkerhet kan utesluta risken att han förhör fel person.